

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

16659

523.1
10-9

K061

№ 30

15 JAN 2010

№ 30

«Յանուջ»-ի գրադարան

№ 30

Գ. ՆՕՂՕՏՕՐԺՍԿԻ

29

Ա Չ Գ Ա Յ Ի Ն Հ Ա Ր Ց

ԱԻՏՕՆՕՄԻԱ ԵԻ

ՖԷԴԵՐԱՑԻԱ

Թարգմ. Գ. Խ.

Դ Կոպ.

ԹԻՖԼԻՍ.

1907.

323.1
Ն-91

Գ. ՆՕՎՕՏՅՐԺՍԿԻ.

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Հ Ա Ր Ց

ԱԻՏՕՆՕՄԻԱ ԵՒ

ՖԷԴԵՐԱՑԻԱ

Թարգմ. Գ. Ն.

1906 թ.

ԹԻՖԼԻՍ.

Ի՞նչ է ԱԶԳՈՒԹԻՒՆ:

Եթէ մենք լաւ ուշք դարձնենք, թէ ի՞նչն է մարդկանց ստի-
պում իրանց համարել այս կամ այն ազգի անդամ,—կը տեսնենք,
որ մարդկանց զանազան ազգութիւնների բաժանւելու հիմքը կազ-
մում են հետեւեալ չորս փաստերը. ընդհանուր ծագումը, լեզուն,
կուլտուրական և քաղաքական ընդհանուր անցեալը և, վերջապէս,
ընակավայրի կամ տէրրիտօրիայի ընդհանրութիւնը:

Բացատրենք, թէ այդ փաստերից ամեն մէկն ինչ համեմա-
տական նշանակութիւն ունի ազգութեան կազմւելու և զարգաց-
ման համար: Դեռ ևս «ազգ» ասելով՝ կը հասկանանք մարդկանց
մի խումբ, որոնք կապւած են իրար հետ ընդհանուր ծագումով,
լեզւով, պատմական անցեալով և ընակավայրով կամ տէրրիտօ-
րիայով:

Ինչ վերաբերում է առաջին փաստի, այսինքն ընդհանուր
նախնիքներից սերւած լինելու՝ դերին, այդ տեղ ընութեան մաս-
նակցութիւնն ազգութեան կազմութեան մէջ անկասկած է: Բայց
այդ ցեղային կամ դասային սկզբունքը—միևնոյն ցեղին պատկա-
նելը—առաջնակարգ նշանակութիւն ունէր ազգութիւնների կազ-
մւելու գործի մէջ հին ժամանակներում, հեռաւոր, նոյն իսկ նախա-
պատմական շրջանում: Իսկ նոր ժամանակներում, ցեղային սկզբ-
բունքի նշանակութիւնը սաստիկ ընկնում է, որովհետև այժմ հա-
մարեան չըկան մաքուր, անխառնուրդ ցեղեր: Այժմեան համարեան
բոլոր ցեղերն (բոսա) արդիւնք են յաճախակի արիւնախառնու-
թիւնների, գուցէ և անխառնուրդ ցեղերն արդէն բոլորովին ան-
հետացել են: Եւ, մարդկային զարգացման հետ միասին, որքան
աւելի առանձին ցեղերը շփւում են իրար հետ, այնքան աւելի մի
և նոյն նախնիքներից սերւած լինելը ոչնչի է հաւասարւում, որով-
հետև մեզանից ամեն մէկը կարող է իր ճիւղապարտութեան մէջ գտնել

Թ Ի Ֆ Լ Ե Ս

Տպարան „ՀԵՐՄԷՍ“ Մաղաքեան փող. 5.

1906

(223)

21912-59

խիստ տարբեր ցեղերի ներկայացուցիչներ: Հետեալաբար՝ ցեղային սկզբունքը, մեծ նշանակութիւն ունենալով ազգութեան կազմակերպման սկզբնական աստիճաններում, կորցնում է իր նշանակութիւնը պատմական զարգացման ընթացքում:

Ազգութեան երկրորդ և ամենակարևոր նշանը պէտք է համարել լեզուն, որով խօսում են ազգի անդամները: Եւ իսկապէս, թէ և լեզուն ժամանակի ընթացքում սաստիկ փոխում է—բաւական է միայն համեմատել, օրինակ, այժմեան մեր հայերէնը մեր նախնիքների գրաբարի հետ,—բայց չը պէտք է մոռանալ, որ լեզուի ընդհանրութիւնը կամ նմանութիւնը մեզ յաճախ մտածեցնել է տալիս մարդկանց ծագման ընդհանրութեան մասին, ի հարկէ այն մարդկանց, որոնք խօսում են մի և նոյն կամ իրար նման լեզուներով: Դրա հետ միասին՝ լեզուն, իբր միջոց մարդկանց իրար հետ յարաբերութեան մտնելու, ապահովում է ազգային կուլտուրայի միութիւնը և նրա ամբողջական պահպանութիւնը: Ընդհանուր հաւատարիքները, աւանդութիւնները, առասպելները, գիտելիքներն անցնում են սերնդից սերունդ և մատչելի են դառնում ապրող սերնդին՝ լեզուի շնորհով: Առանց ընդհանուր լեզուի մի ազգ երեակայել անգամ չէ կարելի: Ժողովրդական ոգի կոչւածը, հոգեկան ընդհանուր կառուցւածքը, մտածողութեան և զգացողութեան առանձնայատկութիւնները, նրանց արտայայտութեան յատուկ ընդթիւ մի որոշ ազգութեան մէջ,—այդ բոլորը կապւած են և պահպանւում են այդ ազգի լեզուի շնորհով: Կարելի է ասել թէ՛ քանի որ լեզուն կայ, ազգը չի կորչի, բայց որովհետև մարդկանց խօսած լեզուները զարգանում և նոյն իսկ նոր լեզուներ են երեան գալիս,—դա պաշտպանում է ազգերին երբ և է կորչելուց, նոյն իսկ ապագայում, որքան որ, ի հարկէ, մենք կարող ենք թափանցել այդ ապագայի մէջ:

Ազգութեան կազմելուն նպաստող երրորդ փաստը պատմական անցեալի ընդհանրութիւնն է,—թէ քաղաքական և թէ ընդհանրապէս կուլտուրական անցեալի տրադիցիան:

Կերակուր ձեռք բերելու համար ժառանգած եղանակները, գիւղատնտեսական և առևտրա-արդիւնաբերական ընդհանուր վիճակը, մի խօսքով—կեանքի ամբողջ նիւթական կառուցւածքը, տնտեսական զարգացման առանձնայատկութիւնները—միացնում են մարդկանց, մի ամբողջութիւն կազմում նրանցից: Նրանց մի-

ացնում են նաև քաղաքական հաստատութիւնները, պետական և տեղական կեանքի ամբողջ կառուցւածքը, պետութեան դիրքը միւս պետութիւնների միջև, յարաբերութիւնը դէպի միւս պետութիւնները: Յաղթող և յաղթւած ժողովրդների համար նշանակութիւն ունի նաև նրանց իրար հետ ունեցած անցեալ կուլտիւրա-շողութիւնները, մանաւանդ եթէ այդ կուլուր դեռ մինչև այժմ էլ չէ վերջացել: Այն ազգութիւնները, որոնք առաջ գոյութիւն են ունեցել իբր անկախ պետութիւններ, կամ որոնք եղել են իբր քաղաքիչ մասեր ուրիշ պետական միութիւնների կազմի մէջ,—ոչ այն պետութիւնների, որոնց պատկանում են այժմ,—սովորաբար շատ վառ ու կենդանի են պահում իրանց յիշողութեան մէջ այդ ժամանակը: Այդ քաղաքական, կուլտուրական և նիւթական անցեալի յուշերը և վերարտադրութիւնները բոլորը միասին վերցրած՝ կազմում են այն պատմական տրադիցիան, որ խիստ թանգ է գնահատում ամեն մի ժողովուրդ: Այդ տրադիցիան պահպանւում է ծագման ընդհանրութիւնով և ժողովրդական կենցաղի բոլոր կողմերի ներկայ միատեսակ ընդթիւ,—ի հարկէ այնտեղ, ուր դա գոյութիւն ունի, ուր ժողովրդական կեանքի ամբողջ կառուցւածքն առաջւայ նման ունի թէ և նոր՝ բայց ընդհանուր գծեր:

«Ազգութիւն» հասկացողութեան համար աւելի քիչ էական նշանակութիւն ունի չորրորդ փաստը—ժողովրդի բնակավայրի ընդհանրութիւնը: Մենք ասում ենք «աւելի քիչ», որովհետև անկախ պետական կեանք վարող ազգութիւնների հետ միասին, այն բնակավայրում, ուր նրանք մեծամասնութիւն են կազմում, գըտնւում են ուրիշ ժողովրդներ, աւելի նւսով երջանիկ պայմաններում ապրող: Այսպէս՝ օրինակ Լեհերը թէ և իրանց բնակած վայրում կազմում են մեծամասնութիւն, բայց այդ բնակավայրը բաժանւած է երեք մասի՝ բռնութեան միջոցով. աւստրիական, գերմանական և ռուսական մասերի: Կան և ուրիշ ժողովրդներ, որ մի և նոյն բնակավայրի վրայ են ապրում իրար հետ խառը, առանց որ և է խոշոր թւական առաւելութեան: Այդպէս է Կովկասում, ուր ապրում են վրացիներ, հայեր, թուրքեր, օսեր, մինգրէլներ, իմէրէթներ,—տեղ-տեղ կազմելով միապաղաղ ազգաբնակութիւն, տեղ-տեղ էլ բոլորովին խառը: Վերջապէս ժողովրդներ էլ կան, որոնք, ինչպէս օրինակ հրէաները, ոչ մի բնակավայրում, որքան էլ նա փոքր լինի, չեն կազմում ազգաբնակութեան մեծամասնու-

թիւնը, թէև իրանց թուով (մօտ 6 միլլիօն) նրանք շատ աւելի են, քան որոշ տարածութեան վրայ անխառն ապրող մանր ազգերից շատերը: Այդ պատճառով՝ թէև սովորաբար մեր հասկացողութեան մէջ ազգութեան հասկացողութիւնը կտպւած է իր բնակավայրի և նոյն իսկ ինքնուրոյն պետական գոյութեան հետ,—բայց՝ վերջիշեալ փաստերի հիման վրայ, պէտք է ընդունել, որ ազգ կոչւելու համար էական նշանակութիւն չունի, թէ արդեօք այդ ժողովուրդն այժմ ունի մի բնակավայր, որի վրայ կազմէ մեծամասնութիւն կամ փոքրամասնութիւն, թէ ոչ: Մի խօսքով, ազգութիւնը չէ դադարում գոյութիւն ունենալուց այն պատճառով, որ նա կորցրել է իր բնակավայրը կամ երբէք չէ ունեցել: Ամեն տեղ ազգութիւն գոյութիւն ունի, ուր մի խումբ մարդիկ կապւած են ցեղային, լեզւային և պատմական տրագիցիայի ընդհանրութիւնով:

Ազգութեան գաղափարի զանազան նշանների հետ ծանօթանալով, մենք կարող ենք աւելի մօտենալ այն հարցին, թէ ի՞նչ է ազգութիւնը: Բայց դեռ ևս մի փոքրիկ շեղում անենք մեր հարցից:

Վ. Զօմբարդն իր «Սօցիալիզմը և սօցիալական շարժումը XIX դարում» գրքի մէջ նկատում է հետևեալը.

«Կօմունիստական մանիֆէստ» սկսելով հետևեալ յայտնի բառերով՝—«մինչև այժմ գոյութիւն ունեցող բոլոր հասարակութիւնների պատմութիւնը դասակարգային կռի պատմութիւն է», —էարլ Մաքսը յայտնել է XIX դարի ամենամեծ ճշմարտութիւններից մէկը: Բայց նա չէ ասել ամբողջ ճշմարտութիւնը: Ծճարարիտ չէ, որ ամբողջ պատմութիւնը միայն դասակարգային կռի է: Զօմբարդի կարծիքով «Հասարակութեան ամբողջ պատմութիւնը դառնում է երկու տեսակ հակասութիւնների շարժը-հասարակական և ազգային»: *) Այդ կարծիքին ենք և մենք:

Իսկապէս՝ պատմական կեանքի բովանդակութիւնը կազմւած է ժողովրդների իրար դէմ վարած կռից, ամեն մի ժողովրդի ներսում դասակարգերի վարած կռից և, վերջապէս, հասարակական դասակարգերի ներսում անհատների վարած կռից:

Պատմական զարգացման ընդհանուր ուղղութիւնն այնպէս է, որ ազգային կռիւը կամաց-կամաց յետ է քաշուում, այն ինչ դասակարգերի կռիւը քանի գնում աւելի վիճ է դառնում՝ որքան ա-

*) Նայիր հայերէն թարգմանութեան 4 երեսը կամ ուսուրէնի 3 երեսը:

ւելի զարգանում է բանւորական լայն մասսանների գիտակցութիւնը: Ժողովրդների իրար դէմ վարած կռոււմ միևնոյն ժողովրդի դասակարգերը դուրս են եկել և այժմ էլ դուրս են գալիս իրրև մի ամբողջութիւն, որը պատկանում է միևնոյն ժողովրդատնտեսական օրգանիզմին: Այդ պատճառով էլ մինչև այժմ միևնոյն ժողովրդատնտեսական ամբողջութեանը պատկանելը համարւում էր ազգութեան էական նշանը: Բայց որքան որ աշխատանքի միջազգային բաժանման և միջազգային առևտրի շնորհով զարգացող արդիւնագործութիւնը ջնջում է առանձին-առանձին ժողովրդատնտեսական օրգանիզմների սահմանները, այդ փակ տնտեսական ամբողջութեան նշանն ազգութեան հասկացողութեան համար աւելի և աւելի կորցնում է իր էական նշանակութիւնը:

Այսպէս ուրեմն՝ ազգութիւն ասելով, պէտք է հասկանալ մի ցեղ, որ խօսում է մի լեզուով, կապւած է պատմական ընդհանուր անցեալով, քաղաքականապէս և տնտեսապէս միաւորւած է մի որոշ բնակավայրում: Չը պէտք է մոռանալ վերևում ասածները և պէտք է յիշել, որ միայն լեզուի և պատմական տրագիցիայի ընդհանրութիւնը միշտ անխուսափելիօրէն յատուկ են ազգութեան հասկացողութեանը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՅԻ ԷՈՒԹԻՒՆԸ.

Վերևում ասացինք, որ մարդկային ամբողջ պատմութիւնը կատարւել և կատարւում է այժմ էլ ազգութիւնների կռուով և դասակարգերի կռուով՝ այդ ազգութիւններից ամեն մէկը-մէկը: Ազգութիւնների կռի հետևանքն այն եղաւ, որ 18 և 19-դ դարերում կազմակերպւեցին ազգային ահադին պետութիւններ:

Նրանք կազմւեցին ուղղակի բռնութեան ճանապարհով,—աւելի ուժեղ ազգութիւնները նւաճեցին և միացրին իրանց հետ աւելի թոյլերին: Բայց կային և ուրիշ պատճառներ, ինչպէս, օրինակ՝ պայմանագրեր կամ դաշնագրեր, ընծայարեբութիւններ, ժառանգութիւններ, փոխանակութիւն, հողերի գնումներ՝ բնակիչները վրաները: Ընծայարեբութիւնները, ժառանգութիւնները և փոխանակութիւնները տեղի ունէին «գլխաստիական» կոչւած պատերազմների շրջանում, երբ մի քանի թագաւորող տներ արիւնահեղ

պատերազմներ էին սկսում, որպէսզի կըրբացնեն իրանց տիրապետութիւնները և գոհացնեն իրանց զինւորական փառասիրութիւնը: Նորագոյն ժամանակներս, երբ «սպարոն կապիտալը» յաղթեց ամեն ինչի պետական կեանքում, դինաստիական պատերազմները տեղի աւելն գաղութային պատերազմներին: Այդպիսի մի պատերազմ էր, օրինակ ուսու-կապօնականը: Գաղութային պատերազմը մի կռիւ է՝ ապրանքները ծախելու համար շուկայ ձեռք բերելու նպատակով:

Այդ բոլոր պատերազմների արդիւնքը լինում էր ազգային թշնամութեան սաստկանալը, թէ այն դէպքում, երբ գործը չէր վերջանում մի ժողովրդի միւսին գրաւելով, ինչպէս, օրինակ, 1870—71-ի Ֆրանս-պրուսական պատերազմի ժամանակ, և թէ գրաւելու դէպքում, ինչպէս այդ տեսնում ենք ներկայ Աւստրիայում և Ռուսաստանում: Պրօլէտարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան տեսակէտից՝ այդ ազգային թշնամութիւնն առանձնապէս ֆրասակար է պետութեան ներսում, որովհետև ոստիկանական պետութեան կառավարութիւնը, առանձին ազգութիւններին իրար հետ կուեցնելով, ճնշում է նրանց բոլորին էլ: Այդպիսով այդ ազգութիւնների բանւոր դասակարգը չէ կարողանում զբաղւել անմիջական կռուով ընդդէմ իրանց կեղերով ազնւական-կալւածատէրերի և առևտրաարդիւնաբերական կապիտալի ասպետներին, որոնք իրանց ձեռքն են դրել պետական իշխանութիւնը: Փոխանակ իրանց ստրկացնողներին դէմ կռիւ մղելու, աշխատաւոր ժողովուրդը պէտք է կռիւ մղէ ազգային ազատութեան համար և գրանով իսկ թուլացնէ իր կռիւը սեփական ազգի մէջ գտնուող իր թշնամի գասակարգերի դէմ:

Ուրեմն՝ ազգային հարցի էութիւնը աշխատաւոր ժողովրդի համար կայանում է նրանում, որ հեռացնէ ազգային թշնամութիւնը և կռիւն այնքան, որ կարելի լինի կռիւ մղել իրան կեղերքողներին դէմ լաւագոյն ապագայի հասնելու համար: Ուրիշ խօսքով՝ պրօլէտարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան շահերը պահանջում են ստեղծել այնպիսի հասարակական կարգեր, որոնց ժամանակ ազգային թշնամութեան և ազգային ընդհարումների փոխարէն՝ տեղի ունենար ազգութիւնների ալնիւ մրցում սօցիալիստական կազմակերպութիւնն աւելի շուտ իրակացնելու կուսում: Որովհետև միայն սօցիալիզմի ժամանակ վերջ կը դրւի մի մար-

դու միւսի վրայ իշխելուն, և կը դադարի սովածի ստորացուցիչ կախումը կուշտից, աշխատաւորինը՝ արտադրութեան միջոցների սեփականատիրոջից: Աշխատաւորներին համաշխարհային եղբայրութիւնը կարելի է իրականացնել միայն սօցիալիստական հասարակութեան, ապագայ աշխատաւորական պետութեան մէջ: Այդ եղբայրութիւնից առաջ պէտք է տեղի ունենայ ազգերի եղբայրական գաշակցութիւնը, և դրա հիմքերը պէտք է և կարելի է դնել ներկայումս:

Ինչ վերաբերում է պատերազմները դադարեցնելու հարցին, կասինք, որ նրանք կը դադարին այն ժամանակ, երբ ներկայ պետութիւնների կազմը և փոխադարձ յարաբերութիւնները կը վերանորոգեն աւտօնօմիայի և Ֆէդէրացիայի (ինքնորոշման և դաշնակցութեան) սկզբունքներով: Միւս կողմից՝ պատերազմների վերջանալուն պէտք է նպաստեն միջազգային միջնորդ դատարանները և մշտական զօրքերի ոչնչացումը: Մշտական զօրքը վերացնելով և տեղը հաստատելով զինւած ժողովուրդ (միլիցիա), պետութիւնը կը զրկւի յարձակողական պատերազմ վարելու հնարաւորութիւնից, որովհետև ամեն մարդ լինելով զինւած և իր ծննդավայրում զինւորական ծառայութիւն կատարելով, թէ ամբողջ ժողովուրդը կը լինի զինւած, և թէ կառավարութիւնը, չունենալով յատուկ ու մշտական բանակ, զրկւած կը լինի հնարաւորութիւնից ժողովրդի վրէժը փաթածելու որ և է պատերազմ: Բայց չը պէտք է մոռանալ, որ միջազգային ընդհարման բոլոր պատճառները և ազգային թշնամութիւնը վերացնելուց յետոյ կարելի է վերացնել պատերազմը: Իսկ ազգային թշնամութիւնը շուտով կը դադարի, եթէ առանձին ազգութիւնների միջև հնար եղածի չափ շատ մտցւի Ֆէդէրատիվ (գաշնակցակիսն) յարաբերութիւններ, իսկ ազգութիւններն իրոքնք իրանց համար լինեն աւտօնօմ կամ անկախ: Յետոյ մենք աւելի մանրամասնօրէն կանդ կառնենք այդ հարցի վրայ, կը պարզենք թէ ինչո՞ւ են անհրաժեշտ աւտօնօմիան և Ֆէդէրացիան, կը բացատրենք դրանց էութիւնը և անհրաժեշտութիւնը, իբրև միջոցներ ազգային հարցը մօտաւոր ապագայում լուծելու համար:

ԽՂՃԻ ԱԶՍՏՈՒԹԻԻՆԵԸ ԵՒ ԱՆՀԱՏԻ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԸ:

ԽՂՃԻ ազատութիւնը գլխաւոր պահանջն է, որ անում է մարդ-

կային էակը ներկայ իրաւական 1) պետութիւնից: Առանց ընդունելու անհատի խղճի ազատութիւնը, հոգեկան ոչ մի ստեղծագործութիւն չէ կարելի ենթադրել: Անհատի կեանքն անցնում է ստեղծագործութեան մէջ, իսկ ամեն մի ստեղծագործութեան հիմնական պահանջն ազգութիւնն է: Ամեն մի անհատ ձգտում է կեանքի մէջ որ և է բանով իրան ցոյց տալ: Իսկ նա իրան կարող է ցոյց տալ միայն ստեղծելով զանազան բարիքներ, կը լինեն դրանք նիւթական թէ հոգեկան՝ միևնոյնն է: Անհատի ստեղծագործական գործունէութիւնը արտայայտում է կրօնի, գիտութեան, գեղարվեստի, վերջապէս, ֆիզիքական աշխատանքի ասպարէզներում:

Անհատի այդ ամբողջ ստեղծագործող գործունէութիւնը կարող է ամենից աւելի բաւարարութիւն պատճառել իրան՝ ստեղծագործող անհատին, նոյնպէս և ամենից աւելի օգուտ տալ շրջապատողներին, եթէ որ անհատը ոչնչով չէ սահմանափակւած կամ նեղւած թէ իր գործունէութիւնն ընտրելու, համաձայն իր ձգտումների և տաղանդի, այնպէս և ստեղծագործութեան մէջ՝ այն ասպարէզում, որ նա ընտրել է իր համար: Գրանում է կայանում անհատի ինքնորոշման ազատութիւնը կամ, ինչպէս ասում են, նրա աւտօնօմիան: Եւ եթէ խղճի ազատութիւնն ստիպում է մեզ ընդունել ամեն մի մարդու իրաւունքը հաւատարմութիւն, մտածելու և զգալու իր խղճի հրամայածի պէս, այդ դէպքում ինքնորոշման օրէնքը հրամայում է մեզ ընդունել նոյն անհատի իրաւունքը վարելու համաձայն իր խղճի: Միակ սահմանափակումը, որ մենք կարող ենք պահանջել ազատօրէն ինքնորոշող անհատից—նա է, որ նրա ինքնորոշման ազատութիւնը չը խանդարէ ուրիշ անձերի գործունէութեան ազատութիւնը: Խելահաս մարդը միշտ կարող է հասնել դրան, համաձայնութեան գալով իր նմանների հետ:

Այդպէս ուրեմն խղճի ազատութեան սկզբունքը պահանջում է խոստովանել անհատի ինքնորոշման և ինքն իրան կարգադրելու (աւտօնօմիայի) 2) իրաւունքը, իսկ այդ իրաւունքից խելացի կերպով օգտուելը պահանջում է համաձայնութեան գալ ուրիշ անձերի հետ, այնպէս որ նրանցից ամեն մէկի ազատութիւնը սահմանափակելի միւսների ազատութիւնով:

1) Այդ մասին նայել «Յառաջի Գրադարանի» «Ի՞նչ է իրաւական պետութիւնը» գրքից:

2) Բառացի կերպով առնելով, «աւտօնօմիա» նշանակում է «ինքնօրէնագրութիւն»:

ԱՆՀԱՏԻ ԵՒ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԸ:

Մենք մի քիչ առաջ տեսանք, որ անհատի կեանքն ստեղծագործութիւն է: Ուրիշ խօսքով—միայն անհատն է հանդիսանում ամեն տեսակ հոգեկան ու նիւթական կուլտուրայի աղբիւր: Կուլտուրա ասելով, մենք հասկանում ենք նիւթական և հոգեկան այն բոլոր բարիքների ամբողջութիւնը, որոնցով մարդիկ օգտւում են իրանց կարիքներին բաւարարութիւն տալու համար, նոյնպէս և այն հիմնարկութիւնները (կարգ ու կանոնը, հասարակական կազմը), որոնց մէջ ապրում են մարդիկ: Սակայն անհատը օրի մէջ չէ ճախրում, այլ ապրում է ամեն մի մարդու մէջ: Միայն անձնաւորութիւնը մէկի մէջ աւելի խիստ կերպով է արտայայտւած, ինչպէս բոլոր տաղանդաւոր մարդկանց մէջ,—միւսի մէջ նա աւելի նւազ նշմարելի է. այդպիսի մարդն աւելի նման է ուրիշներին. ինչպէս ասում են, նա իր սեփականը, միայն իրեն յատուկ բան աւելի քիչ ունի իր մէջ:

Բայց մարդը կամ մարդկային կենդանի անձնաւորութիւնը երբէք չի լինում ընդհանրապէս մարդ, առանց զանազանութիւնների: Ոչ, նա իր նմաններէ հետ կապւած է լինում հազար ու մի զանազանատեսակ թելերով: Այդ պատճառով իրաւացի է ասում Ջիմմէլը *), որ անհատը արդիւնք է իրար հանդիպող ու ընդմիջող հասարակական շրջանների, որոնց մէջ նա մտնում է իր նրանց մի մասը: Իսկապէս՝ մեզանից ամեն մէկը լինում է անդամ ընտանիքի, համայնքի, դասի, զանազան մասնաւոր ընկերութիւնների, պետութեան, ազգութեան: Այդ բոլոր ընկերակցութիւնների պատկանելը բնական, կամաւոր և ստիպողական բնաւորութիւն ունի և ազդում է ամեն մի մարդու վրայ. այդ ազդեցութիւնների գումարը համարեաւ ամբողջապէս բացատրում է մեզ տրւած անձնաւորութեան ինչ լինելը:

Անբացատրելի է մնում անձնաւորութեան մէջ միայն իրան և ոչ մի ուրիշ մարդու չը պատկանող այն մնացորդը, որը նրան տարբերում է միւս անձերից, եթէ նոյն իսկ սրանք էլ լինէին նոյն թւով և նոյն կապակցութիւնների արդիւնք, որոնց անդամ է և նա:

*) Գերմանական մի յայտնի փիլիսոփայ է:

Այս բոլորէն մեզ հետաքրքրում է անհատի պատկանելի մի-
այն ազգային ընկերակցութեան:

Վերևում մենք ընդունեցինք անհատի լիակատար ինքնորոշ-
ման (աւտօնօմիա) անհրաժեշտութիւնը: Այժմ մենք լիակէս հե-
տևողական կը լինենք, եթէ ընդունենք ազգութեան լիակատար
ինքնորոշման անհրաժեշտութիւնը: Պարզ է թէ ինչու: Նախ և ա-
ռաջ՝ ամեն մի ազգ, ինչպէս վերևում ցոյց տրեց, բազկացած է
մի խումբ անհատներէից, որոնք կապւած են իրար հետ, «գոնէ, լեզ-
ւի և պատմա-կուլտուրական տրադիցիայի *)» ընդհանրութեամբ:

Անհատի կեանքն անց է կենում ստեղծագործութեան մէջ:
Ստեղծագործելիս մարդը կարիք է զգում հում նիւթի, (մատէրիա-
լի): Նրա ձեռքի տակ, իրան ամենից աւելի մօտ գտնւում է այն
մատէրիալը, որ տալիս է իր պատկանած ազգութեան կուլտու-
րան: Այդ պատճառով էլ նրա ստեղծագործութիւնն աւելի բեղմ-
նաւոր կը լինի իրան ընտանի ազգային միջավայրում: Եթէ ազ-
գային կեանքի մթնոլորդը ներշնչւած է ազատութիւնով. նրա ան-
գամները կարող են անվրդով անձնատուր լինել ստեղծագործու-
թեան: Բայց ստեղծագործութեան ազատութիւնն արդիւնք է եր-
կու ճակատի վրայ մղւած կուլ. մի կողմից պէտք է կուլել իր
երկրի ոստիկանական հիմնարկութիւնների դէմ, որպէս զի ազա-
նովւի ամեն մի անձի ինքնորոշման ազատութիւնը,—միւս կող-
մից՝ եթէ մի ազգութիւն նւաճւած է կամ ճնշւում է միւս ազգու-
թիւնից, պէտք է կուլել տիրող ազգութեան դէմ, պէտք է ձգտել
ազատել նրա հալածանքներից: Այս վերջին տեսակի կուլի բո-
վանդակութիւնը կամ նպատակն է ազգային ստեղծագործութեան
ազատութիւնը: Այդ կուլի համար փշայցւում են շատ ոյժեր, որոնք՝
եթէ ճնշւած ազգը ինքնորոշում ունենար, կարող էին գործադրել
նորանոր ստեղծագործութեան համար նոյն ազգի ներսում: Իսկ
ամեն մի ազգութեան առաջդիմութիւնը մի քայլ առաջ է ամբողջ
մարդկութեան համար, որովհետև վերջինը բազկացած է ազգու-
թիւններից: Ուրեմն՝ ազգային ստեղծագործութիւնը յառաջդիմա-
կան քայլ է. դա ոչ մի կասկած չէ վերցնում: Եւ եթէ ազգային
ստեղծագործութեան ամենաձեռնառու պայմանը ազգային աւտօնօ-
միան է, այսինքն՝ որոշ ազգի կեանքի կազմութիւնը որոշել նոյն

*) Հաստատւած հասարակական սովորութիւններ, հայեացքներ, բնոյթ:

ազգի անգամների ուզածի պէս՝ առանց կախում ունենալու միւս
ազգերի ցանկութիւններից,—այդպիսի դէպքում առաջդիմական
երևոյթ է և այն կուլը, որ մղում են մի ազգի կուլտուրական և
քաղաքական ազատագրման ու վերածնութեան համար:

Սպանել որ և է ազգային կուլտուրա—ոճիր է, որովհետև
մինք չենք կարող նախագուշակել, որ այս ինչ ազգի ստեղծագոր-
ծութիւնն, ընդհանուր մարդկային տեսակէտից, դատապարտւած
է անպտղութեան: Գոնէ մինչև այժմ ամեն մի ազգ որ և է բան
մտցրել է համաշխարհային մարդկութեան գանձարանը:

Ազգային աւտօնօմիան ապահովեցնում է ազգային ստեղ-
ծագործութեան արդիւնաւորութիւնը: Այդ պատճառով նա ցան-
կալի է և նպատակայարմար:

Փողովրդական ստեղծագործութեան այդ շրջանին է պատ-
կանում նաև հասարակական օրէնսդրական ամբողջ գործը, ինչ-
պէս օրինակ՝ բանւորների ապահովագրութիւնը և աշխատանքի
պաշտպանութիւնը գործարաններում և ֆարրիկաններում:

Բնականաբար՝ պրօլէտարիատն աւելի շուտով ձեռք կը բերէ
յոջողութիւն հասարակական քաղաքականութեան շրջանում աւ-
տօնօմ երկրում, քան դրսից ճնշւած վայրում: Որովհետև աւտօ-
նօմ երկրում նա ստիպւած չէ ոչժ գործ դնել ազգային կուլի հա-
մար: Կը նշանակէ՝ պրօլէտարիատը, ներկայի շահերի տեսակէտից
արգէն պիտի պաշտպանէ աւտօնօմիայի պահանջը: Այդ պիտի
պահանջէ ոչ միայն արտաքին կողմից ճնշւած երկրի պրօլէտա-
րիատը, այլ և ճնշող երկրինը, որովհետև, հակառակ դէպքում,
նա էլ ստիպւած է լինելու իր ոյժերի մի մասը կորցնել ազգային
կուլի վրայ և, որ վատթարագոյնն է, ճնշելու համար: Պրօլէտա-
րիատն, ինքը լինելով ճնշւած, պէտք է հասկանայ, որ իրան,
մարդկութեան ամեն տեսակ ճնշումից ազատելու համար մար-
տնչողին, անվայել է օգնել ազգամոլ քաղաքականութեանը և լի-
նել ճնշողների շարքում: Եւ մենք տեսնում ենք, որ Ռուսաստա-
նի և Աւստրիայի բոլոր ճնշւած ազգութիւնների պրօլէտարները,
ուսական և աւստրիական պրօլէտարների հետ միասին, պահան-
ջում են ընդունել ամեն մի ազգութեան իրաւունքը լիակատար
կերպով ինքնորոշելու:

Միւս կողմից՝ սօցիալիստական գրականութեան մէջ յաճախ
նկատել են, որ սօցիալիստական պրօպագանդի յոջողութիւնն

աւելանում է, երբ պրօլէտարիատը կազմակերպւում է ըստ ազգութիւնների. դեռ չենք խօսում այն մասին, որ պրօպագանդը կարելի է մղել միայն պրօլէտարիատի մայրենի լեզուով: Եւ իրականութեան մէջ էլ մենք տեսնում ենք, որ պրօլէտարիատը կազմակերպւել է միայն ըստ ազգութիւնների: Մենք պէտք է քննենք աւտօնօմիայի հարցը աշխատաւոր գիւղացիութեան շահերի տեսակէտից: Ինչ վերաբերում է ճնշւած երկրի աշխատաւոր գիւղացիութեանը՝ նա աւելի ևս շահագրգռւած է աւտօնօմիայով, քան նոյն երկրի պրօլէտարիատը: Պրօլէտարիատի մի մասը դեռ ևս կարող է փախչել հալածանքից որ և է վայր, որովհետև «պրօլէտարիատը հայրենիք չունի» կամ, աւելի լաւ է ասել՝ ուր կայ գործարան և ֆաբրիկա, այնտեղ էլ պրօլէտարիատի հայրենիքն է: Իսկ աշխատաւոր գիւղացիութիւնն այդպէս հեշտութիւնով չէ կարող փախչել իր ուղած տեղը: Աւաջին՝ այնքան էլ հեշտ չէ վերջացնել տնտեսութիւնը և իր հողի կտորը, իսկ երկրորդ՝ աւելի ևս դժւար է տնտեսութիւն հիմնել մի նոր կտոր հողի վրայ. ուր և երբ կը գտնես այդ հողը: Իսկ ազգային կոիւ մղելն աշխատաւոր գիւղացու գրպանի և վիճակի բարելաւման վրայ նոյնպէս վատ է ազդում, ինչպէս և պրօլէտարիատի: Իսկապէս՝ որևէ երկիր ճնշւու համար, նրա մէջ պիտի պահել մեծ զօրք, իսկ աշխատաւոր գիւղացիութիւնը և պրօլէտարիատը կազմում են «գնդակ պողպաններ» համար միս մատկարարող և նրա պահպանութեան միջոցները հայթայթող գլխաւոր դասակարգերը: Կը նշանակէ՝ ազգութիւններին ճնշւու բոլոր ծախքերը գլխաւորապէս ընկնում են տիրող ազգի չունևոր դասակարգերի վրայ: Իսկ այդ ճնշումից օգուտ ստանում են տիրող ժողովրդի բուրժուազիան և կալաւածատէր դասակարգը: Եթէ, օրինակ, հաշկենք, թէ ուս աշխատաւոր ժողովրդի վրայ ինչ է նստում Լեհաստանում պահող 200 հազարանոց բանակը և Կովկասում պահող 100 հազար զօրքը, կը ստանանք հարիւրաւոր միլիոններ: Իսկ յանուն ինչի՞ են կատարւում այդքան զոհերը: Ոչ ոք չը գիտէ:

Ա Ի Տ Օ Ն Օ Մ Ի Ա

Կանգ առնենք այժմ աւտօնօմիայի հարցի մի քանի մանրամասնութիւնների վրայ:

Մենք արդէն գիտենք, որ ներկայ պետութիւնները կազմւել են նւաճումներով: Այդ պատճառով նրանք բաղկացած են մի շարք շրջաններից, որոնք իրար նման չեն: Այդ շրջաններից ամեն մէկը ներկայացնում է, մեծ մասով, մի ամբողջութիւն թէ ազգային և թէ տնտեսական հարցում: Այսպէս, օրինակ, Ռուսաստանը կազմւած է հետևեալ շրջաններից. Ֆինլանդիա, Լեհաստան, Ուկրայինա, Կովկաս, Բալտեան երկիր, Լիթւա, Սիբիր, վերջապէս Վելիկորուսիա կամ Մեծ-Ռուսական երկիր: Մեծ-Ռուսական երկիրն էլ իր կարգին բաղկացած է մի քանի շրջաններից, որոնք իրար նման չեն աշխարհագրական, կլիմայական, ժողովրդատնտեսական պայմաններով: Կենտրոնական Ռուսաստանը, Վոլգայի ափերի շրջանը, հիւսիսային Ռուսաստանը, Ուրալն ունեն շատ ինքնօրինակ յատկութիւններ: Այդ պատճառով ներքին կառավարման լինիւթիւնները պահանջում են, իրանց իրականացման համար, կառավարող իշխանութեան խիստ մօտիկութիւն կառավարող վայրին: Չէ կարելի յաջողութիւնով կառավարել մի կենտրոնից, օրինակ՝ Պետերբուրգից՝ այնպիսի մի ընդարձակ երկիր, որ պիտի է նոյն իսկ միայն Մեծ-Ռուսիան: Անհրաժեշտ է նրա վարչութեան մէջ ամենալայն տակաւնտրոնացում, որին կարելի է հասնել տեղական ինքնավարութեան ամենալայն զարգացումով: Այդ աչքի առաջ ունենալով, աւտօնօմիա ասելով, յաճախ հասկանում են ոչ թէ ազգային ինքնավարութիւն, այլ շրջանային: Այդ պատճառով էլ աւտօնօմիան կարող է լինել ազգային և երկրային (տէրրիտօրիալ) կամ շրջանային: Եթէ տրւած ամբողջ շրջանը բնակւած է մի որ և է ազգութիւնով, այդ դէպքում երկրային և ազգային աւտօնօմիայի հատկացողութիւնները նոյնութիւն են կազմում:

Իսկ այն դէպքում, երբ մի շրջանում ազգաբնակչութեան մեծ մասը պատկանում է մի ազգութեան, իսկ, փոքրամասնութիւնը մի ուրիշ ազգութեան, — այդ դէպքում ակնհեր է, որ տիրող ազգութեանը տալով ազգա-երկրային աւտօնօմիա, դեռ հարցը լուծւած չի լինի փոքրամասնութեան համար: Այդպէս է, օրինակ, գործերի դրութիւնը Լեհաստանում, ուր ճնշող մեծամասնութիւնը լեհեր են, իսկ փոքրամասնութիւնը հրէաներ: Այստեղ հարց է առաջ գալիս ապահովելու փոքրամասնութեան իրաւունքը. իսկ այդ, ներկայ պայմաններում, կարող է բաւարար կերպով վճուել, այսպէս կոչւած՝ կուլ-

տուրական ինքնորոշման ճանապարհով, կամ ազգային-կուլտուրական և ոչ ազգա-երկրային աւտոնոմիայով: Կուլտուրական ինքնորոշման այդ հասկացողութիւնը պահանջում է վարչութեան մէջ համեմատական 1) մասնակցութիւն խառն ազգաբնակիչութիւն ունեցող շրջաններում: Բացի դրանից, ազգութիւնների կուլտուրական կարիքների համար ծախքերը տալ շրջանի ընդհանուր միջոցներից, կրկին ամեն մի ազգութեան քաղաքացիների թւի համեմատ, փոքրամասնութեան բաժինը պէտք է ծախսել փոքրամասնութեան ցանկութեան համեմատ: Միայն այդ միջոցով փոքրամասնութիւնը կարող է ապահովել իրան բաւարար քանակութեամբ կուլտուրական-կրթական հաստատութիւններով: Եթէ որ և է ժողովուրդ ապրում է մի քանի շրջաններում, ամեն մէկի մէջ փոքրամասնութիւն կազմելով, նրան պէտք է իրաւունք տրւի կազմելու ինքնավար ազգային մի միութիւն կամ դաշնակցութիւն, եթէ նա այդ ցանկայ: Այդ միութեան ազդեցութիւնը կարող է տարածւել այն բոլոր շրջանների վրայ, ուր այդ ազգը կազմում է փոքրամասնութիւն:

Այդպէս ուրեմն՝ երկրորդին կա՛մ շրջանային աւտոնոմիան չը պէտք է շփոթել ազգայինի հետ: Իսկ ինչ վերաբերում է վերջինին, պէտք է տարբերել ազգա-երկրային աւտոնոմիան կուլտուրական-ազգային աւտոնոմիայից:

Ֆ է Դ Է Բ Ա Յ Ի Ա

Պետական իրաւունքի դիտութեան մէջ Ֆէդերացիա անունը տրւում է անկախ պետութիւնների կամ աւտոնոմ շրջանների դաշնակցութեանը, որոնց հիմքը կազմում է դաշնագիրը:

Ֆէդերացիան հանդիսանում է աւտոնոմիայի բնական լրացումը: Ինչպէս որ անհատը չէ կարող առանձնացած կեանք վարել, այլ ստիպւած է շրջապատողների հետ մտնել զանազան համաձայնութիւնների մէջ, այդպէս էլ ամբողջ ժողովրդներ արտաքին պայմաններից ստիպւած են լինում իրար հետ համաձայնութեան գալու: Այդպիսի համաձայնութիւնների և գրանց վրայ յենւող Ֆէդերատիվ (դաշնակցական) յարաբերութիւնների հիմքը կազմում է պայմանաւորուող կողմերի փոխադարձ օգուտը: Ֆէդէ-

1) Ամեն մի ազգութեան անդամների թւի համեմատ:

րացիան ենթադրում է ազատ դաշինք, որովհետև՝ ինչպէս տիրոջ և ստրուկի միջև չէ կարող տեղի ունենալ ոչ մի պայմանագրային յարաբերութիւն, այնպէս էլ տիրող և ճնշւած ժողովրդների միջև: Այդ դէպքում իրար են զարնւում անհաւասար իրաւատէր կողմեր, կողիտ բռնութիւնը նրանց մէջ հաստատում է տիրապետութեան և ենթարկման յարաբերութիւն: Իսկ Ֆէդերացիայի մասին խօսք կարող է լինել միայն այնտեղ, ուր պատրաստի կան հաւասար իրաւատէր և իրարից անկախ ժողովրդներ, այդ պատճառով էլ ընդունակ դաշնագիր կնքելու, որը հիմնւած է լինելու փոխադարձ յարգանքի վրայ: Այդ պատճառով Ֆէդերացիան արդէն իսկ ենթադրում է աւտոնոմիա:

Վերևում մենք ասացինք, որ ազգային հարցը միայն այն դէպքում կարող է բաւարար լուծու՛մ ստանալ պրօլէտարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան շահերի տեսակէտից, եթէ նրա լուծումը կը ստեղծէ ազգային կուլտուրայի համար բարեյաջող պայմաններ, իսկ ազգային թշնամութեան և տարածերժութեան ծագման ու զարգացման համար կառաջացնէ անբարեյաջող պայմաններ: Իսկ դրան կարելի է հասնել՝ ընդունելով ամեն մի ժողովրդի համար հաւասար իրաւունքներ, ճանաչելով ազգային աւտոնոմիան և միացնելով բոլոր աւտոնոմ և հաւասար իրաւատէր ժողովրդներին եղբայրական դաշնակցութիւնով: Երբ բոլոր ժողովրդները կը վճռեն իրանց շահերին վերաբերող հարցերը փոխադարձ համաձայնութիւնով, երբ նրանք կը գործադրեն ընդհանուր ուժերով իրանց բոլորի համար օգտակար միջոցներ, և ոչինչ չեն անել տալ իրար բռնի կերպով, այն ժամանակ ազգային ընդհարումների համար բոլոր առիթները և ազգային թշնամանք սնուցանող պայմաններն արմատախիլ կը լինեն: Սկսելով ժամանակաւոր և մասնակի դրացիական համաձայնութիւններից, երկրագնդի ժողովրդները կամաց-կամաց կանցնեն դէպի արար աշխարհի ժողովրդների դաշնակցութիւնը: Եւ երկրագնդի ժողովրդների այդ եղբայրական դաշնակցութիւնը, սօցիալիզմի իրականանալուց յետոյ, կը դառնայ աշխատաւորների համաշխարհային եղբայրութիւն, որովհետև սօցիալիստական հասարակութեան մէջ բոլորը կը լինեն ընդհանրութեան օգտի համար աշխատողներ: Բայց մեզ՝ կապիտալիստական կազմի տիրապետող և անբարեկամակ ապրող սերնդիս համար, որը չը գիտէ

Ը-5101

21912-59

նակի «խակական օրը» զրամագլխի գէմ, — մեզ համար անհնար է նստել և միայն սպասել սօցիալիստական կազմին և նրա աշխատաւորական համաշխարհային եղբայրութեանը: Ներկայ պրօլէտարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է ունենան որոշ ազգային քաղաքականութիւն, որը դիմաւորելու ելնէք աշխատաւորների ապագայ համաշխարհային եղբայրութեանը: Իսկ այդ քաղաքականութեան 1) բովանդակութիւնը պէտք է լինի վերակազմել պետական և միջպետական կեանքն այնպիսի սկզբունքներով, որոնք այժմ՝ կապիտալիզմի տիրապետութեան օրով էլ տանէին գէպի ժողովրդների եղբայրական դաշնակցութիւն: Եւ ինչպէս որ հողի համայնացումը մի քայլ է գէպի սօցիալիզմը, այնպէս էլ ազգային աւտօնօմիան և ազատ ազգութիւնների ֆէդէրացիան հանդիսանում են իրր մի խոշոր քայլ գէպի սօցիալիստական հասարակութեան շուտափոյթ իրականացումը: Ներքնայէս ազատ և իրարից անկախ ժողովրդների եղբայրական դաշնակցութիւնը հող կը պատրաստէ աշխատաւորների համաշխարհային եղբայրութեան համար և ազգային թշնամանքը, տարածայնութիւնները և կռիւը հասցնելով նւագադոյն չափերի, հնարաւորութիւն կը տայ թէ պրօլէտարիատին և թէ աշխատաւոր գիւղացիութեանը կենտրոնացնելու իրանց բոլոր ուժերը սօցիալիզմի համար կազմակերպւած կռիւ մղելու վրայ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՅԸ ՌՈՒՍՍՍՏԱՆՈՒՄ

Ռուսական հսկայական կայսրութիւնն էլ կազմել է զբաւուրների ճանապարհով, և այժմ՝ ճաթ-ճաթում է ամեն կողմից: Հարիւրից աւելի ժողովրդներ, այս կամ այն ձևով, քիչ կամ շատ չափով, այս րօպէիս ճնշում ու կեղեքում են մեղանում, վերիկորուսական չինօվնիկութեան և ուսական բուրժուազիայի օգտին: Աշխատաւոր գիւղացիութիւնը և պրօլէտարիատն ստիպւած են մասնակցել կայսրութեան միւս ժողովրդների ճնշմանը, թէ գլխւոր տարով և թէ զրամական սահազին միջոցներով, որ կլա-

1) Քաղաքականութիւն կոչւում է կառավարելու արհեստը, մի շարք միջոցներ, որոնք ուղղւած են հասարակական բնօյթ ունեցող որեւէ նպատակի հասնելու:

նում է այդ նպատակի համար ազնւական-բուրժուարտական կառավարութիւնը: Սրելով բուսներին լեհերի և հրէաների գէմ, թուրքերին հայերի գէմ և կուեցնելով բոլոր ազգութիւններին իրար հետ, ազգային հակառակութիւնների և թշնամութեան պղղատոր ջրում կառավարութիւնը ձուկ է որսում: Այն ժամանակ, երբ ուս գլխւորները գնդակահարում են լեհական գիւղացիներին ու բանւորներին, կողոպտում և կոտորում են թշնաո հրէաներին, իսկ միաժամանակ միւս աշխարհն են ուղարկում և սատակեցնում ուղղափառ գիւղացիներին, որոնք մարանշում են «բոլոր հողի և ազատութեան» համար, — այդ նոյն ժամանակ կառավարութիւնը, կալւածատէրերը և կապիտալիստները կողոպտում և հալածում են իրանց սրտին շատ սիրելի վերիկորուս ժողովրդին: Եւ ոստիկանական բռնակալ կարգերն առաջւայնման յաջողութեամբ թագաւորում են Ռուսաստանում:

Պրօլէտարիատի և ուսական աշխատաւոր գիւղացիութեան գիտակից մասն արդէն հասկացել է, որ պէտք է դադարել օտար ցեղերին ճնշելուն մասնակցելուց, որ միայն զրանով ու այժմ ճընշւած այդ ժողովրդների հետ դաշնակցելով կարելի է վերջնականապէս թոթափել իրաւազրկութեան և ամեն տեսակ կեղեքման այն զարհուրելի լուծը, որն անա մի քանի դար շարունակ ծանր մղձաւանջի նման փաթաթել է աշխատաւոր թշնաո ժողովրդի վզին:

Միւս կողմից՝ հալածւած ժողովրդների մէջ վերջերս աւսջ է եկել այն գիտակցութիւնը, որ իրանց ստրկացման գլխաւոր պատճառը ոչ թէ վերիկորուսական խաւար աշխատաւոր ժողովուրդն է, այլ Ռուսաստանի ոստիկանական կարգերը և նրանում տիրապետող կալւածատէր-ճորտատէրերի և բուրժուաների դասակարգերը: Այդ հալածմանքին խիստ նպաստում է հուս պրաւօսլաւնի եկեղեցին, որի քահանաները և եպիսկոպոսները, համարեա առանց բացառութեան, չեն հարիւրեակի անդամներ են:

Ուրեմն՝ մի կողմից ուս բանւորների և գիւղացիների մէջ գիտակցութեան զարգանալը, միւս կողմից էլ ճնշւած ազգերի գիտակցութեան զալը, հող են պատրաստում նրանց միացման համար սզատ Ռուսաստանում կամ ազատ վերիկորուստիայի հետ: Ինքնակալութիւնը դրել է իրեն մի անհասանելի նպատակ — բանի կերպով ուսացնել ուսական կայսրութեան բոլոր օտար ցեղե-

րին: Հասկանալի է, թէ ինչու այդ նպատակն անհասանելի, անկարելի է: Ժողովրդական կրթութեան զարգանալով, երբ ամեն տեսակ գիտելիքներ թափանցում են բանւորական լայն խաւերը, սկսում է ժողովրդական ինքնագիտակցութեան զարգացումը: Վերջին բանւորը և գիւղացին 1) անգամ սկսում են զգալ, որ իրանք անդամ են ոչ միայն որոշ դասակարգի, այլ և որոշ ազգութեան: Յաճախ նոյնիսկ ազգային ինքնագիտակցութիւնն աւելի առաջ է ծնւում, քան դասակարգայինը: Այդ հետևողականութեան պատճառն այն է, որ ազգային հալածանքներն աւելի զգալի են, բանւոր մարդու խելքին նրանք աւելի դիւրամատչելի են, քան դասակարգային հակասութիւնները բաց անելը և նրանց հասկանալը: Միւս կողմից՝ դասակարգային հակասութիւնները երբեմն սոււերի մէջ թագնւած են մնում, որովհետև նրանք միատեղում են ազգային հակասութիւնների հետ: Այդպէս է, օրինակ, Բալտեան շրջանում, ուր պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը կազմւած է լատիշներից և էստոնցիներից, իսկ ազնւական հողատէրերը, վաճառականները, գործարանատէրերը և պաշտօնեաները գերմանացիներ են:

Այս դէպքում լատիշ, էստոնացի և գերմանացի ազգութիւնների իրաւահաւասարութիւնը կարող է միայն թեթևացնել աշխատաւոր ժողովրդի դասակարգային կռիւը կեղեքիչ-գերմանացիների դէմ: Բայց ընդհանրապէս էլ պէտք է անմիտ ու վարկենի համարել այն միտքը, թէ կարելի է որ և է մէկին բռնի ուսուցանել: Արդեօք մեր կառավարութեան քաղաքականութիւնն այդ ուղղութիւնով որ և է յաջողութիւն ունեցել է: Երբէք, ամենևին: Այնինչ, կարծեմ, ճշման ամեն միջոց, նոյն իսկ տանջանք, փորձել են և դեռ վարչաւայում գործ են դնում մինչև օրս 2)

Պատմութիւնը մեզ սովորեցնում է, որ՝ որքան աւելի ճշնշում են մի ժողովրդի, այնքան աւելի նա դիմադրութիւն է ցոյց տալիս: Եւ երբ որ և է ժողովրդի ամբողջութիւնը յուսաւորում է, իսկոյն սկսում է ձգտել ինքնուրոյնութեան, ինքնորոշման, աւտօնօմիայի: Եւ, ինչպէս որ զարգացած անձը դժւարութիւնով

1) Ամեն անգամ երբ մենք գործ ենք անում «գիւղացի» բառը, պէտք է հասկանալ ոչ թէ գիւղացի անունը միայն կրող դասը, այլ երկրագործ դասակարգը:

2) Այսինքն մինչև 1905 թ. Օգոստոս ամիսը:

է հաշտում են թակայ կամ հպատակ վիճակի հետ, այդպէս է ամբողջ ժողովուրդն է սկսում ձգտել ազատելու ուրիշ ազգից, որովհետև նրա շարքերում շատացել է սեփական արժանիքը գիտակցող անձերի թիւը: Դասակարգային կռիւի զարգացումն էլ պրօլետարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան ձգտումն էլ դէպի սօցիալիզմ կարելի է բացատրել պրօլետարների և գիւղացիների լայն խաւերում միայն սեփական արժանապատւութեան զգացումի զարգացումով: Գիւղացին ու բանւորը միայն այն ժամանակ են սկսում կռիւ մղել սօցիալիզմի համար, երբ պարզ հասկանում են իրանց կախւած կամ հպատակ վիճակը ներկայ կապիտալիստական հասարակութեան մէջ: Ուրիշ մարդկանցից բոլորովին անկախ լինելու ցանկութիւնը դրդում է նրանց աւելի եռանդով մարտնչելու հասարակական կազմի փոփոխութեան համար, որովհետև այդ անկախութիւնը կարող է նրանց կեանքի ինչոյքում տալ աւելի լաւ տեղ, քան այն որ նրանք ունեն այժմ:

Բայց դառնանք մեր քննիչից հարցին: Ժողովրդական կրթութեան զարգացումը, անհատականութեան և ազգային ինքնագիտակցութեան զօրանալը հաստատում են, որ ուսուցման բոլոր ջանքերը դատապարտւած են անաջողութեան: Այդ պատճառով վերիօրուսական պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է ընդ միշտ ձեռք քաշին այդ տեսակ ազգամոլական (նացիօնալիստական) քաղաքականութիւնից: Ռուս պրօլետարիատը և գիւղացին այս բօլէիս մարտնչում են իրանց անձը և իրանց հայրենիքը ոստիկանական ճնշումից ազատելու համար:

Հերոսաբար մեռնում են նրանք ազատ Ռուսաստանի համար մարտնչելով: Պետերբուրգի և Պէտէրհօֆի կենտրոնական կառավարութեան ճնշումը պէտք է տապալել և անշուշտ կը տապալել աշխատաւոր ժողովրդի ձեռքով, ոչ թէ նրա համար, որ նրանից ազատւած աշխատաւոր Ռուսաստանն սկսէ ճնշել ուսերէն չը խօսող ուրիշ ժողովրդներին: Ռուս աշխատաւոր ժողովուրդը պէտք է յիշէ, որ միայն ուժի ու բռնութեան միջոցով կարելի է իշխել և տիրանալ ուրիշ ժողովրդների վրայ: Եւ վերին աստիճանի անարդար ու վրդովեցուցիչ կը լինէր, եթէ որ ամեն տեսակ բռնութիւնների դէմ մարտնչողը, ինչպէս որ է այժմ ուս աշխատաւոր ժողովուրդը, մտածէր շարունակել ապարդիւն բռնութիւնների այդ քաղաքականութիւնը միւս ժողովրդների վրայ: Ռուս պրօլետա-

րիատի և աշխատաւոր զիւղացիութեան կենսական ու անհրաժեշտ շահերը պահանջում են, ընդհակառակը, ընդհանուր էլնել աւտօնօմիա և ֆէզէրացիա պահանջող ամեն մի ժողովրդի ցանկութիւններին: Ռուսաստանի զօրութիւնը միայն կաւելանայ, եթէ Ռուսաստանը արծիւ դայիսոնի և միահեծանութեան տակ ստիպողաբար միացնելու փոխարէն՝ հաստատել Ռուսական կայսրութեան մէջ ապրող անկախ և իրաւահաւասար ժողովրդների եղբայրական դաշնակցութիւն, հիմնւած ազատ դաշինքի վրայ: Ռուս բանւորը և զիւղացին պէտք է հաշիւ տանեն գոյութիւն ունեցող այն կատաղութիւնը ուս կառավարական իշխանութեան դէմ, որ առաջացրել է մեր կառավարութիւնը Ռուսաստանի բոլոր ոչ-ուս ժողովրդներին մէջ, գազանաբար հալածելով այն ամենը, ինչ որ ուսական չէ: Մեր կառավարութիւնը, որ կիսով չափ կաղմւած է բալտեան շրջանի «իսկական ուս ոգի» ունեցող գերմանացի բարօններից, ամեն կերպ վերաւորում է այլազգիների ազգային ինքնասիրութիւնը, և դրանով պէտք է բացատրել Ռուսաստանից ազատելու այն զարհուրելի ծաբաւը, որ մենք նկատում ենք և Ֆինլանդացիների, և լէհերի, և կովկասեան ժողովրդների, վերջապէս, և Ուկրայինայի ու Լիթւայի բնակիչների մէջ:

Այդ պատճառով, ամենից լաւն այն է, որ Ռուսաստանի ժողովրդներն իրանց սահմանները որոշեն, ի հարկէ ոչ նրա համար որ յետոյ իրար կանակ դարձնեն, այլ այն նպատակով, որ մըտնեն իրար հետ դաշնակցական յարաբերութեան մէջ: Այդպէս վճռելով իրանց փոխադարձ յարաբերութիւնների հարցը, ամեն մի ազգութեան բանւորները և զիւղացիները կարող են խիտ շարքերով գրոհ տալ հողատէր մագնատներին, արդիւնաբերութեան թագաւորներին, բորսայի տուգերին, աւետարի ասպետներին վրայ— յաջող կերպով կաւելու նրանց հետ:

Որ Ռուսաստանում ազգային հարցի այդպիսի լուծումը ձեռնառու է ճնշւած ազգելի պրօլէտարներին և աշխատաւոր զիւղացիութեանը— երևում է նրանից, որ այդ ազգութիւնների բոլոր սօցիալիստական կուսակցութիւնները պահանջում են աւտօնօմիա և ֆէզէրացիա: Իսկ սօցիալիստական կուսակցութիւնները պաշտպանում են կամ միայն պրօլէտարիատի կամ նաև աշխատաւոր զիւղացիութեան շահերը: Բաւական է ծանօթանալ Լեհական սօցիալիստական կուսակցութեան, Լիթւայի և Լեհաս-

տանի սօցիալ-դէմօկրատիայի, Ուկրայինայի սօցիալիստական կուսակցութիւնների, Լատիշական սօցիալ-դէմօկրատիայի և լատիշական Սօցիալ-դէմօկրատիական միութեան կամ դաշնակցութեան, վրացիների և հայերի սօցիալիստական կուսակցութիւնների ծրագրիչների հետ, համոզելու համար, թէ որպիսի կարևոր նշանակութիւն են տալիս այդ բոլորը աւտօնօմիային և ֆէզէրացիային: Միայն «ուսական, միակ, մեծ» սօցիալ-դէմօկրատիական բանւորական կուսակցութիւնն¹⁾ է, որ մեն մենակ է կանգնած Ռուսաստանի սօցիալիստական կուսակցութիւնների բազմամղած ընտանիքում: «Պրօլէտարիատի դրօժը չէ», յայտնեց նրա կենտրոնական օրգանը, «ֆէզէրալիզմ և ազգային աւտօնօմիա քարոզելը»: Էհ, ինչ արած. չը կայ ընտանիք՝ առանց մի հրէշ անդամի, ստում է ուսական առածը:

Մենք ստում ենք, որ ուսական սօցիալ-դէմօկրատիան այս հարցում մենակ է, թէև «հրէական ընդհանուր բանւորական դաշնակցութիւնը» (Բուճնդը) նոյնպէս չէ պահանջում ազգային աւտօնօմիա հրէաների համար, որովհետև Բուճնդի տեսակէտը լիապէս հասկանալի է. հրէաները Ռուսաստանում որոշ տէրբիտօրիա չունեն, որի վրայ նրանք կազմէին ազգաբնակչութեան մեծամասնութիւնը: Բացի դրանից՝ Ռուսաստանի սահմաններում հրէաներն անցեալում երբէք ինքնուրոյն պետական կեանք չեն ունեցել և, այսպիսով, ոչ մի հնարաւորութիւն չունեն ցոյց տալու Ռուսաստանում որևէ որոշ անկիւն, որի վրայ նրանք նախագաս իրաւունք ունենային: Երկրագործ հրէաներ համարեա ամենին չը կան Ռուսաստանում. նրանց մեծամասնութիւնն արհեստաւորներ և բանւորներ են, այդ պատճառով էլ Բուճնդի համար ազգ-երկրային աւտօնօմիան նշանակութիւն չունի: Իսկ ազգային-կուլտուրական աւտօնօմիան հրէա ժողովրդին միշտ կը տրւի, եթէ նա այդ ցանկանայ: Միօնիստ—սօցիալիստ և ոչ-սօցիալիստ կոչւածներին, որոնք երազում են որ և է տեղում վերականգնել

¹⁾ Տեղ և ժամանակ չունենալով այստեղ մանրամասնօրէն քննելու ուսական սօցիալ-դէմօկրատիայի հայացքներն այս հարցի մասին, առաջարկում եմ ինտելլիգէնտ բանւորներին և զիւղացիներին կարդալ Վ. Պոստէի հետաքրքրական յօդածը «Рабочая библиотека»-ի № 3-ում (Петрб. 1906 թ. համարի գինը 20 կօպէկ): Յօդածի վերնագիրն է «Ազգային աւտօնօմիա և համաշխարհային ֆէզէրացիա»:

հրէական պետութիւնը, մենք համարում ենք ուսուցիչներ: Եթէ որ հրէական ժողովուրդն իրապէս կարիք ունենար ինքնուրոյն պետութիւն կազմելու, վաղուց արդէն ստեղծած կը լինէր այդ: Եւրկայումս հրէաների գաղթը Ռուսաստանից կամ շրջապատ պայմաններին յարմարելն աւելի մատչելի է մասսայի համար— քան մի առանձին պետութիւն ստեղծելը, իսկ մասսան միշտ շարժուում է ամենաթոյլ դիմադրութեան գծով: Ազատ Ռուսաստանից այլ ևս կարիք չի լինի գաղթելու, բայց հրէաների ձուլումը միւս ժողովուրդների հետ աւելի արագ քայլերով առաջ կը գնայ, քան այժմ: Հրէական ժողովուրդի այդպիսի ճակատագիրը մեզ թւում է անխուսափելի: Ես աչքի առաջ ունեմ մօտաւոր ապագան, չունենալով ոչ մի տրւած աւելի հեռաւոր ապագայի վերաբերմամբ և աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ մի որ և է տեղում հրէական անկախ պետութիւն ստեղծելու միտքը չափազանց հեռու է Ռուսաստանի մէջ ազգութիւնների բանւորական մասսաների շահերից, որպէս զի նրանք էլ յանկարծ ցոյց տային նոյնպիսի ջերմ ձգտում այդ միտքն իրականացնելու, որպիսին ցոյց են տալիս սիօնիստ-հրէաները:

Մենք պէտք է այժմ կանգ առնենք այն բանի վրայ, թէ ինչ վիճակում է գտնուում այժմ ռուսական իրականութեան մէջ աւտօնօմիայի հարցը:

Ֆինլանդիան այժմ արդէն համարեմ լիակատար աւտօնօմիա է վայելում: Լեհաստանի աւտօնօմիայի հարցը լուծում կը պահանջէ ամենամօտ ապագայում, հէնց որ կը տապալել ռուսական պետութիւնը: Կովկասի աւտօնօմիայի հարցը մի քիչ աւելի բարդ է, որովհետև այդ տեղ ապրում են շատ ազգութիւններ, իրար խառնուած, և կարճ միջոցում դժւար է այնտեղ սահմաններ որոշել:

Հրէական հարցը բաւարար կերպով կարելի է վճռել, լիապէս հաւասարեցնելով հրէաների իրաւունքները Ռուսաստանի միւս ազգութիւնների իրաւունքներին և ապահովելով փոքրամասնութեան իրաւունքները, մի փոքրամասնութիւն, որ նրանք կազմելու են և՛ Լեհաստանում, և՛ Ուկրայինայում, և Վելիկորուսիայում ու Բելօրուսիայում:

Իսկ ինչ վերաբերում է Ուկրայինայի, Սիբիրի աւտօնօմիային և Վելիկորուսիայի շրջանային աւտօնօմիային, կարելի է ներ-

մուծել աստիճանաբար, կարիքը պահանջած չափով: Իրանը, այսպէս առած, երկրորդ կարգի աւտօնօմիաներ են:

Ես ուզում եմ մի քիչ էլ կանգ առնել Լեհաստանում անյապաղ աւտօնօմիան իրականացնելու հարցի վրայ: Այդ աւտօնօմիան մի առանձին օգուտ ունի ռուսական պրօլէտարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան համար: Ահա թէ բանն ինչու մն է: Այժմ, Ռուսաստանի, Գերմանիայի և Աւստրիայի սահմանները մշտապէս իրար շփելու պատճառով, այդ երկրների կառավարութիւնները ծախսում են ժողովրդական ահագին միջոցներ, մտածելով, որ հնարաւոր է նրանց մէջ զինւած ընդհարում: Այդ զինւած խաղաղութիւնը չափազանց թանգ է նստում այդ երեք պետութիւնների աշխատաւոր ազգաբնակչութեան վրայ: Իսկ եթէ Ռուսաստանի, Գերմանիայի և Աւստրիայի միջև զոյութիւն ունենայ ազատ Լեհաստանը, նրանց մէջ զինւած ընդհարման հնարաւորութիւնը խիստ կը նւազի: Այդպիսով Լեհաստանը կը խաղայ բուֆէր-պետութեան, մի երկաթէ զսպանակի գեր, որը կը թուլացնէ ռուսների և գերմանացիների փոխադարձ ընդհամուռները:

Ինքնուրոյն Լեհաստան ստեղծելու հետեանքն այն կը լինի, որ կը թուլանայ զինւած խաղաղութիւնը, կընկնի միլիտարիզմը 1) Եւրօպայում, կը դադարի բարձրի այն կոպտացումը, որը միշտ հետևում է զինւորականութեան չափազանց զարգանալուն: Այդ բոլորն այնքան ձեռնտու են ռուս պրօլէտարիատին և աշխատաւոր գիւղացիութեանը, որ նրանք ոչ միայն պիտի օգնեն ու պաշտպանեն Լեհաստանի ինքնուրոյնութեան պահանջը, այլ և կարող են իրանց վրայ պարտաւորութիւն վերցնել պաշտպանելու նրա անկախութիւնը ժամանակակից Գերմանիայի հաւանական ոտնձգութիւնների դէմ: Աւելորդ է ասել նոյն իսկ, որ Լեհաստանի վերականգնումից կօզուել և ամբողջ մտրդիութիւնը: Այդ պատճառով խիստ իրաւունք ունի պրօֆէսօր Կլիւչեվսկին, որն իր ռուսական պատմութեան դասախօսութիւններում դատապարտել է Լեհաստանի բաժանումները, ցոյց տալով, որ այդ բաժանումները դարձան Եւրօպայում XIX դարի ընթացքում միլիտարիզմի չափազանց զարգացման գլխաւոր պատճառներէ մէկը: Իսկ որ ազատ Ռուսաստա-

1) Միլիտարիզմ կոչում են զինւորական սպառազինութիւնների և պատրաստութիւնների չափազանց զարգացումը, որի վրայ կառավարութիւնները փշայնում են ահագին քանակութեամբ հասարակական փողեր:

նի և ազատ Լեհաստանի միջև կը հաստատուեն եղբայրական դաշնակցական յարաբերութիւններ, այդ մասին կասկած անգամ չէ կարող ծագել: Դա ձեռնառու կը լինի երկու կողմերին էլ, որովհետև Ռուսաստանը և Լեհաստանն իրար հետ կապւած են տնտեսական հաղարւոր շահերով:

Վերջացնելով մեր ասելիքը, շօշափենք մի քիչ նաև այսպէս կոչւած «Ռուսաստանի ամբողջութեան» հարցը: Մինչև այժմ Ռուսաստանի այդ ամբողջութիւնը պահպանուած էր միայն զինուորական և ոստիկանական ուժով և գերեզմանաքարի պէս ճնշուած էր ոչ միայն ուրիշ ազգութիւններին, այլ և մեզ, ոռւսներին: Ազատ Ռուսաստանում էլ կարելի է պահպանել այդ «միութիւնը» միայն զինուորական ուժով, սակայն դա թոյլատրել չէ կարելի: Կը նշանակէ, այդ հարցին պէտք է մօտենալ մի ուրիշ ճանապարհով: Մենք համոզւած ենք, որ այժմեան կայսրութեան սահմաններում ապրող անկախ ժողովուրդների միայն ազատ Ֆէդերացիան կարող է ապահովել այդ «ամբողջութիւնը» և այն էլ շատ աւելի ամրակուռ ձևով, քան սեփնները և թնդանօթները: Բայց եթէ նոյն իսկ մենք սխալւած լինենք մեր նախազուշակութեան մէջ, և Ռուսաստանը բաժան բաժան լինի ու կազմեն մի շարք անկախ պետութիւններ, դա էլ մի մեծ դժբախտութիւն չէ: Մենք արդէն գիտենք, որ ռուս պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը զբանից միայն կը շահեն, իրանց բոլոր ուժերը նւիրելով միայն դասակարգային կռիւն:

Ռուսաստանի «ամբողջութիւնը», այդ բռնի ներկայ իմաստով, կարելի է պահպանել միայն բանակի միութիւնովը: Իսկ դա ձեռնառու է միայն կալւածատէրերին և բուրժուազիային: Այդ պատճառով ամենեւին պատահական մի բան չէ, որ 1905 թւի սեպտ. 12—15-ին տեղի ունեցած համագումարում զեմստվօնների և քաղաքների դորժիչներն ընդունել են որոշումներ, որոնք պահանջում են բանակի միութիւնը և ռուս լեզուի ֆուլն իբր միակ լեզու բանակի և նաւատորմի մէջ: Այդպիսի որոշումներ կայացնող մարդիկ պատրաստուած են կամ, գոնէ, հնարաւորութիւն են ստեղծում ազատ Ռուսաստանում էլ զինուած ուժով կռուելու ոչ միայն միւս ազգութիւնների դէմ, այլ և ռուս բանուորների և գիւղացիների դէմ: Ո՛չ, արդէն չափազանց շատ է տանջւել մեր աշխատաւոր գիւղացիութիւնն ու պրօլետարիատը ռուսական մի և

միակ բանակից և նրա գլուխը կազմող Միներից, Բիմաններից, Բէնէնկամպֆներից, Մէլլէր-Չակօմէլակիներից, Կուլըբարաներից և այլն: Բայց միևնոյն ժամանակ այդ մի եւ միակ բանակը մեզ չըտուեց ոչ մի յաղթութիւն Եւրոպայի դէմ պատերազմելիս: Կը նշանակէ բանը նրանում չէ, որ բանակը մի և միակ լինի: Մենք պահանջում ենք ոչնչացնել մշտական բանակը և փոխարէնը հաստատել ժողովրդական միլիցիա (զինուած ժողովուրդ): Իսկ եթէ հնարաւոր չի լինիլ այդ ձեռք բերել, այն ժամանակ պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը կաշխատեն իրականացնել այն պահանջը, որի համեմատ ամեն մի քաղաքացի պէտք է կատարէ իր զինուորական ծառայութիւնն իր ծննդավայրում: Այն ժամանակ զօրքերը չեն գնդակահարի աշխատաւոր ժողովրդին, իսկ բանակի «միութիւնը» կը գնայ յաւիտենականութեան գիրկը: Ամեն մի ժողովուրդը կունենայ իր բանակը ժողովրդական իրաւունքները պաշտպանելու համար: Միմիայն այդ պայմանով որեւէ աւտօնօմիա կունենայ իսկական արժէք: Էլ ի՞նչ ազգերի իրաւահաւասարութիւն է, էլ ի՞նչ ազգային աւտօնօմիաներ են, երբ բոլոր զօրքերը կը գտնեն տիրող ազգութեան բուրժուազիայի ձեռքում և նրա հրամանի տակ: Իսկ այն ժամանակ ինչո՞վ կը պաշտպանեն իրանց իրաւունքները տիրող ազգութեան պրօլետարները և աշխատաւոր գիւղացիներն այդ իսկ բուրժուազիայից: Եւ արդեօք «ռուսական միակ բանակ» եղած ժամանակ ամեն տեսակ աւտօնօմիա օղբ չի ցնդել: Անօգուտ չի լինի նկատել, որ Ռուսաստանի, բանակի և նաւատորմի բոլոր այդ «մի և անբաժանելիութիւնները» մտել, տեղ են զտել ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան ծրագրում: Ախ, պ. պ. Կադէտներ, դուք երբէք չէք կարողանալու քաղաքականութիւնից քննութիւն բռնել նոյն իսկ կադէտների կօրպուսի ծրագրի համեմատ:

Կ Ո Ւ Ս Ա Կ Յ Ո Ի Թ Ե Ա Ն Ծ Բ Ա Գ Ի Բ Ը
(Սօցիալիս-Ֆեդափոխականներ)

Վերևում պարզաբանւած հայացքներն աչքի առաջ ունենալով, այժմ ակներև է, թէ ինչու սօցիալիստ յեղափոխականների կուսակցութիւնը քաղաքական և իրաւական խնդիրներում ընդունել է հետևեալ ծրագրերն ազգային հարցի վերաբերմամբ. «Հնարաւոր եղածին

չափ լայն կերպով իրագործել առանձին ազգութիւնների մէջ դաշնակցական (ֆեդերատիվ) յարաբերութիւններ, ճանաչել նւրանց ինքնորոշման անպայման իրաւունքը, մայրենի լեզուն մշտցնել բոլոր տեղական, հասարակական և պետական հիմնարկութիւնները: Խառն ազգաբնակչութիւն ունեցող շրջաններում՝ ամեն մի ազգութիւն իրաւունք պէտք է ունենայ իր թւի համեմատ մաս ստանալու բիւջէի ¹⁾, այն բաժնից, որը յատկացւած կը լինի կուլտուրական-կրթական նպատակների, և այդ միջոցները նա պէտք է գործադրէ ինքնավարական սկզբունքով»:

Իրա հետ միասին, մարտնչելով աւելորդ կենտրոնացման դէմ, այսինքն պետութիւնը մի որևէ կենտրոնից կառավարելու ձգտման դէմ, ս.-յեղափոխականների կուսակցութիւնը պահանջում է «դէմօկրատիական հանրապետութիւն՝ նրա հահանգների և քաղաքային ու գիւղական համայնքների լայն աւտօնօմիա» ²⁾:

Վերևում մեր յանձնարարած յօդւածում՝ «Ազգային աւտօնօմիան և համաշխարհային ֆեդերացիան» Վ. Ա. Պօսսէի, հեղինակը, յիշելով, որ ս.-յեղափոխականներն անհամեմատ աւելի համակրանքով են վերաբերում ազգային աւտօնօմիային և հասարակութեան ֆեդերատիվ կամ դաշնակցական կազմակերպութեան, քան ս.-դեմօկրատները, — ասում է. բայց ընդհանրապէս, ս.-յեղ. կուսակցութիւնն էլ ցոյց է տալիս անորոշութիւն և տատանում համայնքների ազատ միութեան և ազատ ֆեդերացիայի հարցի վերաբերմամբ»: Մի քանի տող յետոյ Վ. Պօսսէն նկատում է. «Լայն աւտօնօմիա», «հնար եղածին չափ լայն կերպով գործադրել ֆեդերատիվ սկզբունքը», «ինքնորոշման անպայման իրաւունք» արտայայտութիւններն, իհարկէ, մեծ քան խոտացող են թւում, բայց աւելի հասարակ ու աւելի պարզ կը լինէր, եթէ որ կուսակցութիւնն ուղղակի յայտարարէր, որ ձգտում է հաստատել համայնքների և շրջանների ազատ դաշնակցութիւն,

1) Բիւջէ կոչւում է պետական ելեմտքի ամբողջ հաշիւը:
 2) Մեզ թւում է, որ հեղինակը թէ այս կէտում և թէ առհասարակ զբոյն-կում այնպիսի ձևով է գործածում «աւտօնօմիա» բառը, որ կարելի է հասկանալ և տեղական ինքնավարութիւն — այսինքն լոկ վարչակական մի բաժանում, և թէ իսկական աւտօնօմիա՝ այսինքն և վարչական, և՛ օրէնսդրական ապակենտրոնացում:

ազատ՝ այն մաքով, որ ամեն մի համայնք և շրջան կարող են բաժանել նոյն իսկ այն դէպքում, երբ նրանք զուտ ուսական են, ոչ թէ այլացեղ»:

Մեզ թւում է, թէ այդ յանդիմանութիւնն անհիմն է: Հարցըն «անորոշութեան», տատանումների մէջը չէ և ոչ էլ նրանում թէ ինչն է «աւելի հասարակ ու աւելի պարզ»: Միթէ պ. Պօսսէն չէ տեսնում, որ ներկայումս յայտարարել ամեն մի ուս համայնքի և շրջանի ազատ իրաւունքը բաժանելու և ում հետ ուզում է միանալու՝ — միայն ինքնամիթարութիւն է, դա կը նշարակէ սկզբունքները պահել անարատ, մաքուր, հէնց սկզբունքների սիրու համար:

Այս բոպէիս դրա պէտքը չը կա . ոչ միայն ուսական համայնքները, այլև շրջաններն անգամ բաժանւելու չեն պատրաստում: Ճշմարիտ է՝ Սիբիրն Ռուսաստանից բաժանելու կողմնակիցներ կան, բայց թէ նրանք ինչ չափով անհրաժեշտ են համարում Սիբիրի աւտօնօմիան, այնպատ է: Ինչքան արդեօք այդ ձգտումը թափանցել է Սիբիրի բանւորական մասսայի մէջ, նոյնպէս անյայտութեան խաւարով է ծածկւած: Պատահել է ինձ լսել ուկրայինցի և բելօրուս գիւղացիներից, որ, օրինակ, Ուկրայինայի և Բելօրուսիայի լիակատար բաժանման պահանջը Ռուսաստանից՝ միայն ինտելլիգէնցիայի պահանջն է և ոչ թէ ժողովրդական մասսայի պահանջը: Այդ պատճառով՝ ներկայումս պահանջել մի ազգութեան սահմաններում համայնքների և շրջանների ազատ միութիւն՝ չէր նշանակի արդեօք հիմնել իր ծրագիրը աւազի վըրայ: Իսկ նւագագոյն ծրագրի մէջ մտցնել այնպիսի պահանջներ, որոնք իրականացման հաւանականութիւն չունեն, — և այն էլ ոչ միայն այս բոպէիս, այլ և մօտաւոր ապագայում անգամ, — կը լինի անօգուտ զբաղմունք:

Բացի դրանից՝ եթէ ս.-յեղափոխականները զերմանական և ուսական սօցիալ-դեմօկրատիայի նման չեն կարող իրանց համարել սօցիալիստ-պետականներ, բայց և նրանք անիշխանականներ չեն: Ոչ մի բոպէ չը պէտք է մոռանալ, որ քանի դեռ գոյութիւն ունի հասարակութիւն, միշտ գոյութիւն կունենայ և նրա կարգաւորումը, այսինքն՝ հասարակական յարաբերութիւնների կազմակերպութիւն: Անիշխանականների քարոզած անստիպողական համայնակցութիւնը մի բացարձակ իդէալ է, այսինքն մի անհասանելի

բան, որին սակայն, յաւէտ ձգտում է մտրդկային հասարակութիւնը: Եւ, իսկապէս, ինչպէս Պ. Կրապոտկինն իր հետաքրքրական գրքում—Փոխադարձ օգնութիւնը մարդկանց և կենդանիների մէջ» 1) ցոյց է աւելի, որ մարդկութեան ամբողջ պատմութեան միջով կարծիք թելի նման անցնում են համաձայնման և փոխադարձ օգնութեան սկզբունքները, դուզահեռարար համայնակեցութեան ստիպողական ձևերին: Բայց եթէ Պ. Կրապոտկինի այդ աշխատութիւնից կարելի է մի անկասկածելի և ուսանելի միտք դուրս բերել, դա այն է, որ ժամանակի ընթացքում մարդկային հասարակութիւնները վերակազմւում են. իշխանութեան և ենթարկման յարաբերութիւնները տեղի են տալիս համաձայնութեան և փոխադարձ օգնութեան սկզբունքներին: Կարելի է ասիտասալ, որ մինչև այժմ դա կատարւում էր խիստ դանդաղօրէն: Պէտք է համոզւած լինել, որ պետական ազատ ձևերում այդ վերակազմութիւնն աւելի արագ առաջ կը գնայ: Բայց չը պէտք է մոռանալ, որ այդ տեղից մինչև պետութեան իշխանութեան և ենթարկման լիակատար ոչնչացումը դեռ անվերջ տարածութիւն կայ: Դա հեշտութեամբ կը հասկանանք, եթէ ուշադրութեան առնենք, թէ ինչ է լինում ստիպողական կարգաւորման խնդիրը պատմական զարգացման ընթացքում: Որոշ դէպքերում նա նեղանում, սահմանափակւում է. բայց դրա փոխարէն նա լայնանում է ուրիշ դէպքերում: Եթէ զանազան ինքնուրոյնութիւններ և ազատութիւններ (խղճի, խօսքի, ժողովների, միութիւնների և այլն) վերջին դարի ընթացքում սահմանափակեցին հասարակական յարաբերութիւնների ստիպողական կարգաւորման շրջանակը, դրա փոխարէն սօցիալական և ազրարային (բանւորական և հողային) քաղաքականութեան ձեռք առած միջոցները նրան նորից ընդլայնեցին: Բուրժուաների և ճորտատէր-կալւածատէրերի համար դա զարհուրելի է, բայց պրօլետարիատի և աշխատաւոր գիւղացիութեան համար այդպիսի փոփոխութիւններն ստիպողական կարգ ու կանոնների մէջ՝ շահաւէտ են և բարեյաջող կուլտուրական առաջադիմութեան տեսակէտից:

Բացի դրանից, չը պէտք է մոռանալ, որ ժամանակի ընթացքում ստիպողական կարգաւորման եղանակներն էլ մեղմա-

1) Իմ կարծիքով դա ամենաարժեքաւոր փորձն է անարիիզմը բնական, գիտական և պատմականօրէն հիմնաւորելու:

նում, աւելի նւազ զգալի են դառնում, այդ պատճառով էլ աւելի նւազ բողոք են յարուցանում, և, բացի այդ, դէմօկրատիայի զարգացման հետ միատեղ ստիպողական ընդթ ունեցող միջոցներն աւելի և աւելի ուղղում են արիստօկրատիական փոքրամասնութեան դէմ և դէմօկրատիական մեծամասնութեան օգտին: Հետեւաբար՝ նրաջ ծանրութիւնն զգում են աւելի նւազ թւով անձեր:

Այս ամենը կը ազատելով, դժւար է լինի ըմբռնել անիշխանական անստիպողական համայնակեցութեան իրականացման անհնարինութիւնը: Բայց նրա գազափարն, իբր մարդկային կենցաղի լաւագոյն իղէալի, պէտք է ապրի ամեն մի պրօլետարի և գիւղացու գիտակցութեան մէջ: Բոլոր աշխատաւորներն անգիտակցօրէն ջանում են «եօլա գնալ» առանց ստիպման: Միայն աշխատաւոր ժողովրդի կեղեքիչները կարող են, ինչ կուէ լինի, պաշտպան լինել ստիպման, որովհետև առանց ստիպողականութեան կամ բռնութեան անհնար է այդ պրօլետարիաների գոյութիւնը:

Այժմ հասկանլի է, թէ ինչու ս. յեղ. կուսակցութիւնը չէ մտցրել իր ծրագրի մէջ այն պարզ պահանջը, որն այնպէս խիստ ցանկանում է տեսնել նրանում Վ. Պօսսէն: «Ազատ համայնքների և շրջանների ազատ միութիւնների» պահանջը եթէ գնէր ս. յեղ. կուսակցութիւնը, դրանով իսկ իր վրայ պարտաւորութիւն վերցրած կը լինէր քարոզել այդ միտքը մի միջավայրում, որը քիչ է հակամէտ ըմբռնելու այդ և դրա համար մտրանչելու: Դրանով կուսակցութիւնը միայն բարդացրած կը լինէր քաղաքի և գիւղի աշխատաւոր մասսաների կազմակերպութեան խնդիրը՝ յաջողութեամբ մարտնչելու ամբողջ «հողի և ազատութեան» համար: «Լայն աւտօնօմիա», գաղնակցական յարաբերութիւնների որքան կարելի է լայն գործադրութիւն և դրանց նման արտայայտութիւնները ծրագրի մէջ՝ երբէք չեն խանգարում կուսակցութեանը, կարիք եղած դէպքում, պարզաբանելու այն բոլոր հետեանքները և եզրակացութիւնները, որոնք բղխում են աւտօնօմիայի և Ֆէդէրացիայի սկզբունքներից:

Վերջում ես ստիպւած եմ կանգ առնել մի հարցի վրայ, որի պատասխանը չէ կարելի գտնել կուսակցութեան ծրագրում, բայց որը կարիք ունի պատասխանի:

Այժմ Ռուսաստանում տեղի ունեցող յեղափոխական ճանապարհով կատարւող փոփոխութիւնների հետեանքներն օրինապէս հաստատելու և ազատ Ռուսաստանի համար հիմնական օրէնքներ մշակելու համար, ս. յեղ. կուսակցութիւնը պահանջում է Սահմանադիր ժողով հրաւիրել: Միևնոյն ժամանակ մի քանի սօցիալիստական կուսակցութիւններ, ինչպէս օրինակ, լեհականը, պահանջում են մի առանձին Սահմանադիր ժողով լեհաստանի համար: Կարծեմ մի այդպիսի ինքնուրոյն սահմանադիր ժողով պա-

24

հանձնում է և Ուկրաինայի համար այնտեղի սօցիալիստական կուսակցութիւններին մէկը:

Այդպիսի պահանջները ծնունդը հասկանալի է. այն անվատահուժիւնը, որ առաջացել է ինքնակալ բիւրօկրատիական Պետերբուրգի վերաբերութեամբ, փոխանցում են նաև ապագայ համառուսական սահմանադիր ժողովի վրայ: Հարց է ծագում. ինչպէս է վերաբերում կուսակցութիւնը դէպի այդպիսի պահանջները:

Հիմնելով այն համոզման վրայ, որ չէ կարելի բաժանել արջի մորթին, դեռ նրան չը սպանած, ես կարծում եմ, որ բոլոր ժողովրդների համար աւելի ձեռնտու կը լինէր յետաձգել ինքնուրոյն սահմանադիր ժողովների պահանջը և առ այժմ համաձայնել մի համառուսական Սահմանադիր ժողովի պահանջի հետ: Իսկ երբ նա բարեյաջող կերպով կը վերջացնէ իր աշխատանքները, կարելի է և նոյն իսկ հարկաւոր է հրաւիրել ցանկացող ազգութիւնների համար սահմանադիր ժողովներ:

Ե Ջ Ր Ա Կ Ա Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է վարեն որոշ ազգային քաղաքականութիւն: Այդ քաղաքականութեան վերջնական նպատակը լինելու է հաստատել աշխատաւորների համաշխարհային եղբայրութիւն, իսկ ներկայումս՝ անկախ ժողովրդների եղբայրական դաշնակցութիւն: Դրա հետ միասին պրօլետարիատը և գիւղացիութիւնը պէտք է կուեն տիրող դասակարգերի-կալաձատէրերի և բուրժուազիայի ազգամոյական (նացիօնալիստական) քաղաքականութեան դէմ, որովհետև այդ գրգռիչ քաղաքականութիւնը միայն նպաստում է ազգային տարածայնութիւնների, ազգային օտարամերժութեան և թթու ազգասիրութեան զարգացմանը:

Պրօլետարիատի և գիւղացիութեան իսկական հայրենասիրութիւնը կայանում է նրանում, որ ցանկանում է տեսնել իր ազգն ու հայրենիքը կուլտուրապէս զարգացած: Այդ պատճառով ճնշւած ազգութիւնների պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է, նախ և առաջ, ձեռք բերեն իրանց ազգի ազատութիւնը, իսկ տիրող ժողովրդի պրօլետարիատը և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը պէտք է օգնեն նրանց այդ գործում:

Աւտօնօմիան և Ֆէդերացիան այդ նպատակին հասնելու միջոցներն են: Դրանք են, որ պիտի ստեղծեն աշխատաւոր ժողովրդի սօցիալիզմի անունով մղած դասակարգային կռիւ հասարակական բարեյաջող պայմաններ՝ ամեն մի ազգի ներսում. զր են նաև ամենանպաստաւոր պայմաններն աշխատաւոր ժողո անը միջազգային կազմակերպութեան համար, որը պիտի յաւիտավրդի կան կերպով թաղէ կեանքի նկատմամբ կապիտալիստական անասնոր կազմը:

